

LÄSK-pärmen

© FDB, 2011

Materialet är skyddat av Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Det är således endast tillåtet att utan särskilt medgivande från rättighetsinnehavaren mångfaldiga enstaka exemplar av materialet för enskilt bruk. Kopiering för undervisningsändamål får dock ske. Vid all kopiering ska källan anges.

En skola kan t.ex. beställa en pärm och sedan kopiera upp flera till personalen.

Första upplagan 2001

Andra upplagan 2007

Reviderad 2010, 2011

Denna pdf-version av LÄSK-pärmen finns på www.fdb.nu.

Pärmen kan beställas som

- A4-pärm (ISBN 978-91-9772-303-9)
- A5-bok (ISBN 978-91-9772-304-6)
- e-bok med text och ljud (ISBN 978-91-9772-305-3).

Beställning

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn, FDB

Surbrunnsgatan 42, 1 tr.ö.g. 113 48 Stockholm

tel. 08 – 612 06 56 dyslexi@fdb.nu www.fdb.nu

Innehållsförteckning

1. Inledning
2. Dikt: *Marias dikt*
3. Skolåren
4. Läs- och skrivsvårigheter / dyslexi
5. Tecken på läs- och skrivsvårigheter / dyslexi
6. Dyslexi + svenska som andra språk
7. Dikt: *Vad sker när vi läser?*
8. Språklig medvetenhet
9. Läsinlärning
10. Kartläggning av läs- och skrivsvårigheter
11. Handlingsplan i förskola och skola
12. IUP och åtgärdsprogram
13. Hur hjälper vi barnet?
14. Läs med öronen
15. Alternativa verktyg
16. Lättläst litteratur
17. Inlästa läromedel
18. Undervisning i engelska
19. Nationella prov
20. Betyg
21. Skolans skyldigheter
22. Matematiksvårigheter
23. Arbetsminne
24. Dikt: *Kommunikation*
25. Litteraturlista, filmer
26. Några viktiga adresser och telefonnummer
27. De tre föreningarna bakom LÄSK-projektet
28. LÄSK-materialet

Inledning

LÄSK-pärmen (LÄSK = läs och skriv) vill förmedla kunskap om läs- och skrivsvårigheter, i första hand till föräldrar med barn i grundskolan. Många elever med läs- och skrivsvårigheter har en jobbig skoltid. Trots att de anstränger sig upplever de ständiga misslyckanden då de inte får förståelse för sina svårigheter. Men det finns också exempel på hur olika lärare lyckas stötta och hjälpa de här eleverna. Vår önskan är att sprida bra idéer!

De organisationer som står bakom LÄSK-pärmen är

- Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn (FDB)
- Dyslexiförbundet FMLS
- Svenska Dyslexiföreningen

Pärmen gavs ut första gången år 2001 i LÄSK-projektet (se avsnitt 28), med ekonomiskt stöd från Allmänna arvsfonden.

Texterna till den första upplagan av LÄSK-pärmen togs fram av projektledare Susanne af Sandeberg (FDB), som under arbetets gång hade samarbete med LÄSK-projektets styrgrupp: Marianne Norée och Ulla Föhrer från Svenska Dyslexiföreningen, Eva Wiklander och Christer Holmberg från FMLS och Birgitta Fredriksson från FDB. Anders Slätis tecknade omslagsbilden.

LÄSK-pärmen uppdateras fortlöpande och den senaste versionen finns på www.fdb.nu.

År 2007 erhöles produktionsstöd från Specialpedagogiska institutet.

Uppdateringarna 2007, 2010, 2011 gjordes av Susanne af Sandeberg (FDB) i samarbete med Kerstin Hyrefelt (FDB), Eva Wiklander (Dyslexiförbundet FMLS) och Marianne Norée (Svenska Dyslexiföreningen).

*Jag rycker till
när mamma smäller igen boken
och går ut.*

*Själv föser jag ner
alla böckerna på golvet
och slungar iväg pennan
mot den stängda dörren.
Först då kommer tårarna.*

*Jag gråter över mig själv,
det fula äckliga problembarnet
som förstör livet för hela familjen.
Och jag gråter över mamma
som aldrig får någon fritid.
Jag gråter fortfarande
när hon kommit tillbaka
och håller om mig.*

*Jag vet så väl
varför jag är ledsen.
Men varför gråter mamma?*

*En kamp om kunskap
Maria och Seija Wellros
Gleerups förlag 1994*

Skolåren

En alltför vanlig situation

Redan innan barnet börjar skolan lägger föräldern märke till att det inte verkar förstå rim och ramsor. Barnet har svårt att säga efter krångliga ord och visar inget intresse för bokstäver och ord.

Barnet börjar skolan med glädje och förväntan, men föräldern märker efter en tid att barnet inte lär sig läsa i samma takt som klasskamraterna. När föräldern rådfrågar läraren blir svaret ofta ”han är lite sen”, ”det lossnar snart”.

Tiden går men läsningen är hela tiden jobbig. Barnet känner sig alltmer misslyckat och dumt och börjar utveckla en negativ självbild. ”Varför kan inte jag, när kompisarna kan?”

Åren går och den lässvage kommer alltmer efter. Om barnet inte tidigt får rätt hjälp i skolan, ökar kamraternas försprång, eftersom de som läser mycket därigenom automatiskt får mer träning.

Barnet har svårt att koppla ihop ljud med bokstäver. Läsningen går trögt och skrivandet är jobbigt.

Högre upp i skolan krävs det att man läser mer och mer i alla skolämnen, och den lässvage har inte en rättvis chans att inhämta kunskap i de olika ämnena.

Eleven hinner inte anteckna på lektionerna utan missar värdefull information. Han har svårt att minnas ordningsföljden i alfabetet och därför blir det t.ex. svårt att slå i ordlistor.

Eleven har ibland också svårt att komma ihåg multiplikationstabellen och p.g.a. att han läser mindre än andra, får han sämre ordförråd än normalläsaren.

Engelskan går skapligt muntligt, men en läxa med glosor blir en hopplös uppgift, och att stava engelska ord är jättesvårt.

Barnet och föräldern kämpar med läxor hela kvällarna. Föräldern läser högt, och barnet lär sig genom att lyssna.

Men vid provtillfället måste eleven först läsa frågan och sedan skriva ner svaret. Ofta väljer han att skriva korta meningar och använder ord som han kan stava till. Både läsningen och skrivandet tar så mycket kraft att han inte hinner visa sina kunskaper utan misslyckas på provet.

Eleven får allt sämre självkänsla och kan inte själv sätta ord på sina problem. Omgivningen förstår inte heller elevens svårigheter utan tycker att han är lat och borde anstränga sig lite mer.

Barnet klarar inte att läsa textremsan på TV och bio. Att spela sällskapsspel är bara en av många situationer som barnet undviker.

Att fylla i en blankett är omöjligt, och namnteckningen tar ofta lång tid att skriva.

En del elever försöker göra sig osynliga i skolbänken hela skoltiden, andra döljer sina problem genom att bli klassens bråkstake eller clown.

En bättre situation

Redan i förskolan tränar man språklig medvetenhet med hjälp av t.ex. rim, ramsor och ordlekar. Det görs på ett varierat och roligt sätt, så att det inte blir tråkiga och jobbiga övningar för de barn som har svårt för just detta.

Men det finns barn som har svårigheter och för dem upprättar förskolan ett åtgärdsprogram i samråd med föräldrarna. Några barn kan behöva utredas av en logoped.

I sexårsverksamheten förbereder man läsinlärningen genom att träna språklig medvetenhet med t.ex. Bornholmsmetoden. Se 25.1.

Information om barnets svårigheter lämnas över i god tid till skolan, så att stödåtgärder kan sättas in *innan* barnet hinner uppleva misslyckanden! Specialläraren/specialpedagogen kan då ge värdefull tidig träning, och skola och föräldrar kan på olika sätt hjälpa barnet att behålla en god självkänsla.

För att upptäcka vilka svårigheter olika barn har, är det lämpligt att först göra en screening (se avsnitt 10) på alla elever i klassen. De barn som ”fastnar i nätet” utreds vidare, i första hand av en speciallärare/specialpedagog. Oftast hittar man då en grupp elever som behöver hjälp en period i de lägre klasserna, antingen i mindre grupp eller enskilt. De tidiga insatserna kan göra att eleven senare klarar sig utan stöd.

Om den pedagogiska utredningen som specialläraren/specialpedagogen gjort inte är tillräcklig, beslutar skolans elevhälso-team, i samråd med elevens föräldrar, om fördjupad utredning. Se avsnitt 10.

Det kommer alltid att finnas elever som behöver extra stöd i läsning och stavning hela skoltiden! Deras intelligens kan ligga på samma nivå som klasskamraternas, men de har en specifik svårighet med att koppla ihop ljud och bokstäver. Med rätt träning utvecklar de läsförmågan, *men under tiden måste de ändå få möjlighet att lära sig de övriga skolämnena!*

Man kan vara en lysande förmåga och förstå logiken i t.ex. fysik, även om man har svårt att stava! Parallellt med lästräning kan man behöva använda andra sätt att uppnå kunskap i olika ämnen: experiment, dator med talsyntes, scanner, film, bilder, ritningar och talböcker.

Ett åtgärdsprogram ska skrivas för alla elever som är i behov av särskilt stöd, och det ska följas upp kontinuerligt. Det är viktigt att eleven och föräldrarna är delaktiga.

Både eleven och klasskamraterna måste få en förklaring till vad läs- och skrivsvårigheter är, och information om vad man kan göra åt dem.

I klassrummet kanske eleven behöver sitta långt fram för att lättare följa med, och då är det också lättare att fråga läraren.

Att anteckna är svårt eftersom det innebär att först läsa texten, ofta lyssna samtidigt, sedan forma bokstäverna och tänka på stavningen samtidigt som det ska gå snabbt. Eleven bör istället få anteckningarna av läraren eller få kopia av en kompis. Alternativt kan han fotografera av tavlan eller tala in på fickminne/mp3-spelare. Om skolan har interaktiv skrivtavla kan tavlans anteckningar lätt sparas och skrivas ut till eleven.

Om eleven får skriva på dator eller AlphaSmart behöver han inte fundera över stavningen utan kan rätta stavfelen senare med hjälp av rättstavningsprogram. Se avsnitt 15.

Läraren kan underlätta för eleven genom att ha muntliga genomgångar och sammanfattningar.

Om eleven har en egen lärobok, kan han göra understrykningar. Ofta finns boken inläst, och ibland finns boken i en lättläst version. Eleven kan behöva längre tid på skriftliga prov eller redovisa genom muntliga eller praktiska prov, utställningar eller föredrag.

Elev, föräldrar och lärare bör komma överens om hur läxorna ska utformas, så att dessa upplevs som meningsfulla. Läxorna måste ta rimlig tid och ge utrymme för fritid!

Läs- och skrivsvårigheter / dyslexi

Läs- och skrivsvårigheter kan bl.a. bero på

- torftig språkbakgrund
- för lite erfarenhet av skriftspråket
- bristfällig undervisning
- annat modersmål
- för lite träning
- koncentrationssvårigheter
- begåvningsfaktorer
- syn- eller hörselnedsättning
- sen språk- och talutveckling
- språkstörning
- dyslexi.

Alla med dålig läs- och skrivförmåga har rätt till hjälp!

Några fakta om dyslexi

Dyslexi

- har neurologisk bakgrund
- medför problem att förstå sambandet mellan ljud och bokstäver
- är ärftligt (d.v.s. man kan ärva de genetiska förutsättningarna för att utveckla dyslexi.)
- är ett dolt funktionshinder, som kan bli ett handikapp om eleven inte får rätt bemötande.

I genomsnitt har ett par barn i varje klass dyslexi.

Dyslexi

Dyslexi är ett funktionshinder, som medför svårigheter att lära sig läsa och skriva.

Svårigheterna vid dyslexi varierar från person till person och går att överbrygga om rätt hjälp sätts in.

Hjälpen ska bygga på en noggrann utredning av bl.a. elevens fonologiska förmåga, läs- och skrivförmåga, ordmobilisering, visuella och auditiva arbetsminne, språkförståelse samt starka och svaga sidor.

En kartläggning/utredning beskriver nuläget, och bör därför förnyas längre fram.

Exempel på svårigheter i samband med dyslexi

Barn med dyslexi har ofta

- fonologiska svårigheter
- svårt att snabbt finna ord (ordmobilisering)
- avkodningsproblem (se 9.3)
- nedsatt arbetsminne (se avsnitt 23).

Fonologiska svårigheter

Den som har fonologiska svårigheter kan ha svårt att

- uppfatta hur ord är uppbyggda av enskilda språkljud
- uppfatta ordningsföljden av språkljuden i ord
- förstå sambandet mellan det talade ordet och bokstäverna i skrift (men inte svårt att förstå ordet!)

Ljudmedvetenhet = fonologisk medvetenhet

Definitioner på dyslexi

Det finns flera olika definitioner på dyslexi. På denna sida och nästa visas de två vanligaste:

The International Dyslexia Association, 2002

Dyslexi är en specifik inlärningssvårighet som har neurologiska orsaker. Dyslexi kännetecknas av svårigheter med korrekt och/eller flytande ordigenkänning och av dålig stavning och avkodningsförmåga. Dessa svårigheter orsakas vanligen av en störning i språkets fonologiska komponent, som ofta är oväntad med hänsyn till andra kognitiva förmågor och trots möjligheter till effektiv undervisning. Sekundära konsekvenser kan innefatta svårigheter med läsförståelse och begränsad läserfarenhet, vilket kan hämma tillväxten av ordförråd och bakgrundskunskap.

Høien och Lundberg, 1999

Dyslexi är en störning i vissa språkliga funktioner som är viktiga för att kunna utnyttja skriftens principer vid avkodning av språket. Störningen ger sig först tillkänna som svårigheter med att uppnå en automatiserad ordavkodning vid läsning. Störningen kommer också tydligt fram genom dålig rättskrivning. Den dyslektiska störningen går som regel igen i familjen, och man kan anta att en genetisk disposition ligger till grund. Karakteristiskt för dyslexi är också att störningen är ihållande. Även om läsningen efter hand kan bli acceptabel, kvarstår oftast rättstavnings-svårigheterna. Vid en mer grundlig kartläggning av de fonologiska färdigheterna finner man att svagheten på detta område ofta också kvarstår upp i vuxen ålder.

Denna definition kan sammanfattas till:

Dyslexi är en ihållande störning av kodningen av skriftspråket, förorsakad av en svaghet i det fonologiska systemet.

Antal personer med läs- och skrivsvårigheter / dyslexi

Läs- och skrivsvårigheter

Ca 25% av Sveriges vuxna befolkning har inte den läsförmåga som man bör ha när man har gått ut nian. Det innebär att de endast kan läsa och använda enkla dokument, vilket medför att det kan bli svårt att klara samhällets krav.

(källa: IALS-undersökningen 1996)

Dyslexi

En vanlig bedömning i litteraturen är att **ca 4 - 8 %** av Sveriges befolkning har dyslexi.

Men det är svårt att ange en *exakt* siffra. Det beror dels på att det finns olika definitioner på dyslexi, dels på att det saknas en skarp gräns mellan dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter.

Tecken på läs- och skrivsvårigheter / dyslexi

I förskolan bör man vara observant på barn som

- är ointresserade av att rimma eller leka med ord
- är ointresserade av att lyssna på högläsning
- har svårt att säga efter lite krångligare ord
- har svårt att urskilja ljud i ord
- inte talar rent
- har ett torftigt språk
- har läs- och skrivproblem i slakten.

Tecken på läs- och skrivsvårigheter

I skolan bör man vara observant på elever som

- är osäkra på bokstävers ljud
- är osäkra på bokstävers utseende
- utelämnar bokstäver
- läser fel på småord
- kastar om bokstäver (t.ex. *frö* blir *för*)
- utelämnar ändelser
- glömmer prickar och ringar.

Tecken på läs- och skrivsvårigheter

Högre upp i skolåren kan man lägga märke till att eleven

- läser långsamt och hackigt
- läser för fort och gissar
- har svårt att förstå vad han läser men förstår om någon annan läser upp texten
- fort blir trött och får ont i huvudet vid läsning
- har svårt att hinna med textremsan på TV
- har svårt att minnas *ordningsföljden* i alfabetet eller på veckans dagar
- kastar om siffror, t.ex. 527 blir 572.

Andra tecken

Den som har läs- och skrivsvårigheter har ofta

- lätt för att blanda ihop höger/vänster
- otydlig handstil
- svårt med multiplikationstabellen
- osäkerhet om tid och datum.

Alltför vanligt bemötande

Den som har läs- och skrivsvårigheter får ofta höra:

- *Vad du är lat!*
- *Du kan om du vill!*
- *Koncentrera dig!*
- *Skärp dig!*

För den som har läs- och skrivsvårigheter går inte läsningen automatiskt.

Läsningen tar mycket kraft, och man orkar inte så lång stund.

Dyslexi + svenska som andra språk

Det är bra att kunna många språk, och ju säkrare man är i sitt hemspråk och ju större ordförråd man har, desto bättre går det att lära sig ett nytt språk.

Men det är inte lätt att vara skolelev och försöka lära sig ett nytt språk i tal och skrift, samtidigt som man ska plugga och lära sig fakta i alla skolämnena.

Extra svårt blir det för den elev som även har dyslexi. Dyslektiker har svårt att koppla ihop ljud och bokstäver, och ett nytt språk innebär att ett nytt system av ljud ska kopplas till bokstäverna.

Tecken på dyslexi för elev med svenska som andra språk

En elev med svenska som andra språk kan ha läs- och skrivsvårigheter i svenska p.g.a. att han har begränsat ordförråd eller inte har läst så mycket böcker.

Men i vissa fall kan man misstänka dyslexi, t.ex. om eleven

- kastar om bokstäver både i hemspråk och svenska
- läser fel på enkla, enstaviga ord som han vet betydelsen av
- tappar bort eller lägger till ändelser.

Elevens syn och hörsel bör då undersökas för att utesluta brister i dessa avseenden.

Sedan bör eleven utredas i samarbete med hemspråklärare/tolk, först av speciallärare/ specialpedagog och därefter eventuellt av logoped.

Vad sker när vi läser?

*Ögat följer svarta bokstavstecken
på det vita papperet
från vänster till höger,
åter och åter.*

*Och varelsor, natur eller tankar,
som en annan tänkt,
nyss eller för tusen år sen,
stiger fram i vår inbillning.*

*Det är ett underverk större än att
ett sädeskorn ur faraonernas gravar
förmåtts att gro.*

Och det sker var stund.

*Om konsten att läsa och skriva
© Olof Lagercrantz 1985, 1996
Wahlström & Widstrand*

Kommentar till dikten s. 7.1

Tänk hur det är för den person som inte får den upplevelse som texten på föregående sida förmedlar!

Så mycket man missar!

Detta gäller i nästan alla skolämnen och likaså ”ute i livet”. Man får inte del av litteratur, textade filmer och tidningar. Inbetalningskort och blanketter blir problem. Exempelen kan göras många.

Den som har läs- och skrivsvårigheter måste få hjälp! Det behövs både träning och kompensation.

Alla kan lära sig läsa, med rätt hjälp!

Språklig medvetenhet

- *Vad kommer först i ordet ko?*
- *Nosen*, svarar den som inte är medveten om språkets form.
- *K*, svarar den som är språkligt medveten.

Om förskolan tränar *alla* barn i språklig medvetenhet *varje dag*, blir det lättare för barnen när de ska lära sig läsa.

Det är viktigt att träningen blir *lustfylld*, även för den som har svårt att förstå språkets form!

Tidiga insatser

Det är bra att träna fonologisk/språklig medvetenhet med alla barn som är 2 – 6 år. Genom att låta barnen leka med ord, lyssna efter ljuden i ord o.s.v. så lägger man en god grund för kommande läsinlärning.

Det är viktigt att barnet är språkligt medveten innan lästräningen startar.

Förslag på träning i språklig medvetenhet för barn i olika åldrar (även äldre barn) finns i litteraturförteckningen, avsnitt 25.

Bornholmsmodellen t.ex. är avsedd för barn i 6-årsåldern. Det är en metod som är vetenskapligt utprovad och utvärderad med goda resultat.

Läsinlärning

Läsinlärningen är en komplicerad process och det har under årens lopp funnits många olika metoder som har framhållits som ”den rätta”.

I den pedagogiska forskningen har man dock kommit fram till att det inte finns någon metod som är ”den bästa” för alla.

Däremot är det viktigt att läraren utgår från den enskilda eleven och hans sätt att lära sig.

Om läsinlärningen har blivit ett problem, är det av stor betydelse att läraren kan analysera var i läsprocessen som det har hakat upp sig.

Specialläraren/specialpedagogen bör känna till många olika läsinlärningsmetoder och möta eleven med den metod som passar just honom.

Läs- och skrivinlärning

Barn med läs- och skrivsvårigheter har nytta av

- undervisning som är strukturerad och individanpassad
- multisensorisk undervisning (med flera sinnen engagerade)
- gott om tid för överinlärning
- undervisning i bl.a.
 - fonologisk medvetenhet
 - strategier för läsförståelse
 - rättstavning (börja med ljudenligt stavade ord)
 - morfologi (högre upp i skolåren). Då får man t.ex. lära sig varför ordet havsörn stavas med v, fast det låter som ett f.

Lästeknik och läsförståelse

För att bli en bra läsare behöver man bra lästeknik och god läsförståelse.

Lästeknik

En bra *avkodningsförmåga* behövs för att snabbt och korrekt uppfatta bokstävers utseende och ljud.

Barn som riskerar att utveckla dyslexi behöver extra mycket vägledning kring sambandet mellan ljud och bokstäver samt övning av tekniken för avkodning.

Läsförståelse

Ett stort *ordförråd* samt kännedom om *skriftspråkets uppbyggnad* underlättar läsförståelsen.

Den som har *bakgrundskunskap* och *egna erfarenheter* att relatera till, får också lättare att förstå texter.

Lässkicklighet

Man bör läsa en liten stund varje dag, annars avtar lässkickligheten.

Texterna ska ha rätt nivå, man bör klara ca 90 % av orden.

Träning ”en kvart om dagen” behöver inte vara exakt femton minuter, det är viktigare att lästräningen upplevs som trevlig. Annars får lässtunden fel effekt och kan göra mer skada än nytta.

För att få tid över till denna lästräning, är det nödvändigt att eleven får tillgång till alternativa verktyg (se avsnitt 15) vid kunskapsinhämtning i olika skolämnena med svårare texter.

Kartläggning av läs- och skrivsvårigheter

Kartläggning på BVC

Det är viktigt med tidig upptäckt. Redan på BVC bör den språkliga förmågan kontrolleras. Många barn vilka annars skulle riskera att utveckla läs- och skrivsvårigheter kan då fångas upp.

Logoped på BVC kan ge förslag till hjälp och träning.

Förskola och skola får på detta sätt tidig information om vilka barn som kan behöva extra stöd.

Skolans kartläggning

Samtliga elever i klassen kontrolleras	Läraren undersöker läs- och skriv-örmågan hos samtliga elever med hjälp av screening och andra test.
Hjälp inom klassen	De elever som upptäcks får anpassad träning i klassen. <i>Åtgärdsprogram</i> skrivs och följs upp.
Speciallärare/specialpedagog	Om åtgärderna inte gett tillräcklig effekt, utreds eleven av speciallärare/specialpedagog i samarbete med arbetslaget. Vid behov får eleven individanpassad specialundervisning. <i>Åtgärdsprogram</i> skrivs och följs upp.
Elevhälsoteam	Om eleven behöver en fördjupad utredning beslutas detta av skolans elevhälsoteam i samråd med föräldrarna på en elevvårdskonferens. <i>Åtgärdsprogram</i> skrivs och följs upp.
Utanför skolan	Om eleven behöver utredas ytterligare av specialister utanför skolan , beslutas detta också av elevhälsoteamet i samråd med föräldrarna. <i>Åtgärdsprogram</i> skrivs och följs upp.

Skolans kartläggning

Skolan bör ha återkommande rutiner med screening och andra normerade tester för samtliga elever. Då upptäcks snabbt vilka elever som behöver extra stöd.

Screening är en "sällningsmetod" där man genom ett enkelt test skiljer ut vilka elever som behöver undersökas vidare. Det kan användas i hela klassen samtidigt och tar kort tid.

De elever som "fastnar i nätet" utreds vidare, i första hand av speciallärare/specialpedagog, som sedan skriver ett åtgärdsprogram i samråd med lärare, elev och föräldrar.

Normering

De tester som används är oftast normerade, d.v.s. det ska gå att jämföra den enskilde elevens resultat med en referensgrupp. Man kan t.ex. jämföra barn i samma ålder.

Stanine (= standard nine)

En statistiskt normalfördelad niogradig skala, där 1 är sämst och 9 bäst. I normerade test kan testresultatet översättas till ett staninevärde. Normalvärdena ligger på 4-6, och en elev som får stanine 1-3 anses ligga under normalvärdena i det aktuella testet.

Kartläggning i och utanför skolan

I skolans elevhälsoteam kan ingå

- speciallärare/specialpedagog
- psykolog
- skolsköterska/skolläkare
- rektor.

Utredningen görs i samråd med föräldrarna.

Ibland behöver barnet utredas av specialister utanför skolan t.ex.

- logoped
- ögonläkare och ortoptist
- hörselklinik
- barnhabilitering.

Mer information finns i Svenska Dyslexiföreningens utredningsmodell på www.dyslexiforeningen.se.

Tänkvärt

*Det viktigaste är inte
själva kartläggningen,
utan vad man därefter gör
för att hjälpa de elever
som behöver särskilt stöd!*

Handlingsplan i förskola och skola

Förskolans handlingsplan

Varje förskolas handlingsplan bör innehålla uppgifter om hur man stimulerar barns språkutveckling och språkliga medvetenhet.

Där kan anges

- hur man tränar barn i språklig medvetenhet
- hur man observerar och hjälper barn med språk- eller talsvårigheter
- hur man upprättar ett åtgärdsprogram
- vem som har ansvar för att åtgärder genomförs och följs upp.

Om förskolan upptäcker ett barn med bristfällig språk- eller talutveckling bör man kontakta logoped, specialpedagog eller talpedagog.

Skolans handlingsplan

Varje skolas handlingsplan bör innehålla nedskrivna rutiner för hur man upptäcker och hjälper elever med läs- och skrivsvårigheter. Där kan man ange

- hur skolans rutiner ser ut med återkommande test och diagnoser för att upptäcka elever med läs- och skrivsvårigheter
- hur skolan tar hand om de elever som man upptäcker
- vem som har ansvaret för kartläggning resp. uppföljning av eleverna
- hur ett åtgärdsprogram ska se ut och vem som skriver det
- hur skolan tar emot nya elever så man tidigt vet om de behöver särskilt stöd
- hur all skolpersonal får information om vad de kan göra för att hjälpa elever med läs- och skrivsvårigheter
- hur alla elever samt deras föräldrar får information om läs- och skrivsvårigheter.

Information till personal och elever

Skolpersonal

All skolpersonal bör få information om vilka elever som har läs- och skrivsvårigheter. Ofta glömmer man t.ex. bort att ge information till

- vikarier
- lärare i praktiska/estetiska ämnen
- nyanställda
- fritidspersonal.

Elever

Hur får elever allmän information om läs- och skrivsvårigheter?

Kanske är det dags för skolan att ordna en temadag om funktionshinder?

Krav på diagnos?

Det krävs ingen dyslexiutredning eller diagnos för att eleven ska få hjälp i skolan!

Att skolan har skyldighet att hjälpa alla barn framgår av skollagen. Se avsnitt 21.

Jämför med ett barn som inte kan gå.

Barnet kan behöva träning i form av sjukgymnastik och kompensatorisk hjälp i form av t.ex. rullstol och ramp.

Ingen skulle komma på tanken att låta orsaken till svårigheterna avgöra om barnet skulle få hjälp eller inte.

IUP och åtgärdsprogram

Individuell utvecklingsplan, IUP

IUP skrivs för alla elever, och de elever som är i behov av särskilt stöd ska även få ett åtgärdsprogram.

I skollagen 10 kap. 12§ och 13§ står det att lärare, eleven och elevens vårdnadshavare minst en gång varje termin ska ha ett utvecklingssamtal om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling bäst kan stödjas.

Vid utvecklingssamtalet ska läraren i en skriftlig individuell utvecklingsplan ge omdömen om elevens kunskapsutveckling, samt sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.

Åtgärdsprogram

Skolan är enligt skollagen skyldig att skriva ett åtgärdsprogram när en elev är i behov av särskilt stöd.

Skollagen 3 kap 9§

”Ett åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd. Av programmet ska det framgå vilka behoven är, hur de ska tillgodoses och hur åtgärderna ska följas upp och utvärderas. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas. Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn.”

Åtgärdsprogram

Åtgärdsprogrammet ska inte bara bestå av enstaka ord, som t.ex. ”dyslexi, förslag till åtgärd är lästräning” utan bör mer i detalj beskriva elevens behov och hur man ska gå till väga för att hjälpa eleven.

Det är därför viktigt att lyssna på eleven, kartlägga hans starka och svaga sidor och hans självkänsla, precisera elevens svårigheter och undersöka vad som gjorts tidigare.

Åtgärdsprogrammet kan till exempel omfatta åtgärder för att klara klassrumssituationen, stärka elevens självförtroende, underlätta läsläsning, klara provsituationer samt speciell träning och compensation.

När en elev har flera lärare, är det mycket viktigt att samtliga är delaktiga i åtgärdsprogrammet och att alla anger hur de ska kunna hjälpa eleven i sitt respektive ämne.

Åtgärdsprogram

Ett åtgärdsprogram kan ange

- elevens starka sidor
- elevens svårigheter
- vilka mål man vill uppnå
(Ange slutmål, men också delmål, så att eleven ofta får uppleva att lyckas!)
- förslag på åtgärder för att uppnå målen
- vem som är ansvarig för respektive åtgärd
- när utvärdering ska göras (ofta efter 4-6 veckor)
- vem som är ansvarig för utvärderingen
- vilka som ska delges besluten.

Åtgärdsprogram i exempelvis geografi

Om en elev har svårt att följa med i t.ex. geografi, så kan elev, förälder och undervisande lärare träffas och skriva ett konkret åtgärdsprogram i ämnet.

Där kan man ange

- kunskapsmålet i geografi de närmaste veckorna
- hur eleven ska tillägna sig kunskaperna i geografi *utan att hejdas av texter*. (Se avsnitt 13.)
- hur eleven ska redovisa sina kunskaper *utan att hejdas av texter*. (Se avsnitt 13.)
- datum för uppföljning.

Förhoppningsvis får eleven vid uppföljningen uppleva att han lärt sig ämnet, och att läraren också ser det.

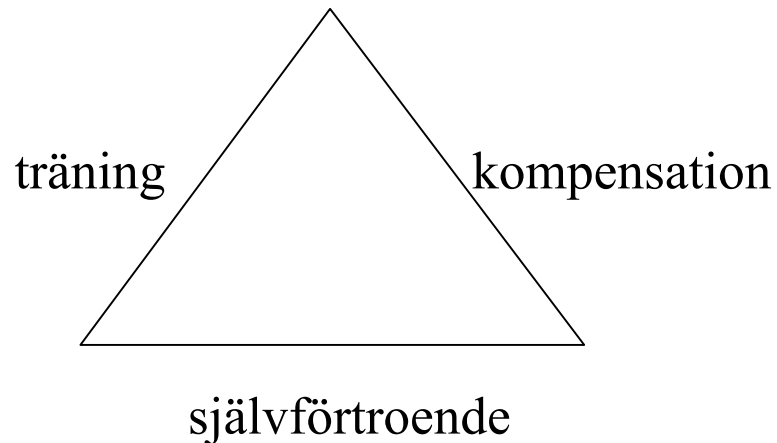
Hur hjälper vi barnet?

Antal barn med läs- och skrivsvårigheter

Det blir färre elever med läs- och skrivsvårigheter i landet om man

- förebygger läs- och skrivsvårigheter genom träning av språklig medvetenhet i förskola och förskoleklass
- satsar på professionell läs- och skrivundervisning i skolan
- garanterar alla elever med läs- och skrivsvårigheter rätt till alternativa verktyg både i skolan och hemma. Se avsnitt 15.

EN ELEV MED LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER BEHÖVER...

...en bas av självförtroende,
kompensation för sina svårigheter
och träning i läsning och stavning.

Hur kan man hjälpa eleven i skolan?

- Lyssna på eleven!
- Eleven måste få känna sig bra på något! Uppmuntra intressen både i och utanför skolan! Låt eleven visa något han är bra på för klasskamraterna.
- Ha positiva förväntningar på eleven!
- Hjälp eleven att planera och strukturera arbetet.
- Ge eleven tid att arbeta i egen takt, och att hinna avsluta en arbetsuppgift.
- Eleven måste få uppleva att han lyckas! Lägg inte ribban så högt att elevens framsteg inte blir synliga! Sätt istället upp små mål och beröm när han lyckas.
- Placera eleven nära läraren så är det lättare att fråga om något är oklart.
- Ha muntliga genomgångar med ord-förklaringar.

- Ge muntlig sammanfattning och dela ut nedskrivna stödord eller bilder.
- Låt eleven få en egen bok för att göra understrykningar i. Det sparar mycket tid att slippa läsa hela texten flera gånger.
- Tänk på lärobokens layout. Är den lätt att läsa eller är det ett myller av små bokstäver?
- Tvinga inte eleven att läsa högt inför klassen. Diskutera med eleven hur han vill ha det.
- Använd läromedel som finns inlästa.
- Använd scheman med mycket luft och färger.
- Planera hur tavlan används. Läs upp texten och använd tydlig stil.
- Lär eleven använda alternativa verktyg. Se avsnitt 15.

- Olika elever har olika inlärningsstilar. En del lär sig bäst genom att se (visuellt), andra genom att lyssna (auditivt), göra (kinestetiskt) eller känna (taktilt).
- Tvinga aldrig en elev att skriva på tavlan.
- Lär eleven göra tankekartor.
- Dela gärna ut kopior i förväg av overhead- och power pointbilder. Då kan eleven lyssna utan att tänka på att skriva av och slipper ”fjärilar i magen”.
- Se till att kopior som delas ut är tydliga.
- Hänvisa gärna direkt till aktuella sidor när eleven ska leta efter information på Internet.

Prov

Eleven måste få en möjlighet att visa sina kunskaper utan att hejdas av svårigheterna med att läsa och skriva. Här följer förslag på olika redovisningssätt.

- Film
- Utställning
- Föredrag
- Demonstration
- Dramatisering
- Intervju
- Tankekarta
- Affisch

Prov

- Ett skriftligt prov måste ha en lättläst, tydlig text.
- Läs ev. upp några frågor i taget för hela klassen och fråga om alla har förstått frågorna.
- Eleven kan få lyssna på frågorna med hjälp av talsyntes och hörlurar.
- Eleven kan skriva svaren på dator.
- Rätta inte elevens stavfel utan bedöm faktainnehållet. Var medveten om att svaren kan påverkas av elevens läs- och skrivförmåga och i så fall inte visar elevens verkliga kunskaper.
- Eleven kan få muntligt prov.
- En ”sekreterare” kan läsa upp frågorna för eleven och skriva ner svaren.
- Eleven kan tala in svaren på mp3-spelare.
- Om eleven får längre tid på skriftligt prov så försvinner ett stressmoment.

Hur kan fritidspersonal hjälpa barnet?

Personalen inom fritidsverksamheten kan ge barnet

- hjälp vid läxläsning (t.ex. vara sekreterare)
- läsupplevelse (genom att regelbundet läsa högt för hela gruppen)
- stöd i vardagssituationer (t.ex. se till att barnet inte behöver läsa högt när man spelar spel m.m.)
- erfarenheter, upplevelser (vilket bidrar till begreppsbildning och ordförråd)
- positiv självkänsla.

Hur kan man hjälpa barnet hemma?

- **Positiv inställning**

Försök att ge barnet en positiv inställning till läxor. Det är viktigare att barnet blir intresserat av ett visst område i läxan, än att det kan rabbla allt och tycker att läxläsning är en plåga.

Om barnet får en positiv inställning till kunskap, så blir det motiverat att lära sig mer i fortsättningen.

- **Jobbiga läxor**

Om man tragglar och har det jobbigt med läxor en hel kväll, så kommer både barn och förälder att ha motvilja mot att göra läxorna i fortsättningen.

Diskutera med barnet och läraren så att läxorna anpassas efter barnet.

- **En mysig stund**

Försök att göra läxläsningen till en trevlig stund. Om det blir konflikter kanske någon annan kan hjälpa till med läxorna?

- **Läxhjälp**

På en del orter erbjuder Rädda Barnen och Röda Korset läxhjälp, ibland i samarbete med biblioteket.

- **Allmänbildning**

Prata gärna hemma vid köksbordet om vad som står i dagstidningar och sägs i nyhetsprogram. På så sätt får barnet allmänbildning och intresse för omvärlden.

- **Svårt att hjälpa till**

Om föräldern själv har läs- och skrivsvårigheter, är det viktigt att ta upp detta med skolan och diskutera om skolan har möjlighet att hjälpa till med läxläsningen. Föräldern kan då stötta sitt barn på andra sätt.

- **Pressa inte**

Barnet ska inte behöva känna motstånd mot nästa träningstillfälle!

Om barnet t.ex. bara klarar att träna ett visst moment i 15 minuter, pressa då inte i 17 minuter utan bryt efter 13 minuter, medan viljan att träna fortfarande finns kvar.

- **Fritid**

Uppmuntra barnets fritidsintressen! Barnet behöver få uppleva att det finns fler saker än skolan som är viktiga.

- **Träna en sak i taget**

Skilj på lästräning och kunskapsinhämtning. Låt barnet *lyssna* på t.ex. historieläxan. Lyssna, gör stolpar, lyssna igen.

- **Underlätta skrivandet**

Om barnet har jobbigt att skriva, så låt det skriva på datorn eller hjälp till som sekreterare.

- **Planera läxläsningen**

Läxläsningen går lättare att planera om barn och förälder får veta lärarens veckoplanering i god tid.

- **Motivation**

Låt barnet fundera över sitt eget lärande, hur det lär sig och varför. Hjälp barnet att hitta en inre motivation!

- **Var en förebild**

Visa i olika sammanhang att du också tycker att det är roligt att lära dig nya saker!

Hur läser man en faktabok?

Här kommer några förslag på hur man kan läsa en text i t.ex. samhällskunskap:

Steg 1

- Skapa nyfikenhet, ge bakgrundskunskaper.
- Läs rubriker och ingresser, se på illustrationer.

Steg 2

- Läs ett litet stycke i taget.
- Stryk under. Förtydliga texten med färger, bilder, markeringar.
- Notera okända ord och förklara dem.
- Sök efter nyckelord i texten.
- Gör en tankekarta.
- Fundera över textens innehåll och sammanfatta.

Steg 3

- Repetera flera gånger, varav den första gången inom ett dygn.

Läsa med öronen

- Vänj barnet tidigt vid att lyssna på inlästa böcker. Det är ett bra sätt att få kunskap, stort ordförråd och läsupplevelse för den som har svårt att läsa.
- Det är lättare för barnet att komma igång med lyssnandet om någon introducerar boken genom att berätta vad den handlar om. Låt barnet lyssna på korta avsnitt i början, så det inte blir tröttsamt.
- När de jämnåriga kompisarna läser spännande, roliga, härliga böcker, är det viktigt att den lässvage får tillgång till samma böcker genom att lyssna.
- Ofta ställer läraren upp böcker i klassrummet för att väcka läsintresse. Om där även finns inlästa böcker, så blir det tydligt för eleverna att man kan läsa en bok på flera sätt.

E-bok

E-bok är en bok med digitalt lagrad text som är läsbar i någon typ av datorbaserad utrustning.

E-boken innehåller text, och ibland även ljud och film.

Man kan söka och navigera via olika slags länkar. Man kan till exempel söka via innehållsförteckning eller fritextsöka.

E-böcker kan vara producerade i till exempel pdf-format, DAISY-format eller Textview-format.

Utvecklingen av e-böcker sker snabbt. För aktuell information se www.tpb.se och www.skoldatatek.se eller kontakta biblioteket.

Talbok

Talboken är avsedd för läshandikappade, men det behövs inget intyg.

Biblioteken beställer talböcker från bland annat *Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB*.

På www.tpb.se finns information som rör talböcker samt en bokkatalog.

DAISY är internationell standard för talböcker. En e-bok framställd i DAISY-format kallas

- DAISY text
- DAISY ljud
- DAISY text och ljud
- DAISY text och film
- DAISY text, ljud och film

Talbok

En e-bok som är framställd enligt 17 § Upphovsrättslagen kallas även för talbok.

Talboken

- överensstämmer exakt med den tryckta boken och produceras utan författarens tillstånd enligt 17§URL.
- kan endast lånas/köpas på biblioteket.

Tidigare gick det endast att låna talböcker, men numera kan en person med läshandikapp köpa TPB:s talböcker på biblioteket. Vid försäljning får författaren ersättning enligt avtal mellan TPB och Sveriges författarförbund.

En person med läshinder kan bli talboks-låntagare och själv ladda ner böcker hemma.

Läsa en e-bok

Olika slags e-böcker läses på olika sätt. Här följer några exempel.

- **Dator**
Det behövs ett läsprogram för att läsa e-boken. Vissa läsprogram följer med e-boken, vissa kan köpas eller laddas ner från Internet.
En del läsprogram kan hämtas gratis på biblioteket.
- **DAISY-spelare**
Det går att låna DAISY-spelare på biblioteket.
- **Läsplatta**
- **Mp3-spelare**
- **Mobiltelefon**
Med hjälp av en speciell ”app” fungerar mobilen som en DAISY-spelare.

Vad vill man uppnå genom att lyssna på en bok?

En inläst bok kan ge

- **läsupplevelse**
Använd gärna lite svårare böcker, som man annars inte får tillgång till.
- **faktakunskaper**
Lyssna gärna på lite svårare böcker, som man annars inte skulle ha läst.
- **lästräning**
Genom att lyssna samtidigt som man läser texten får man lästräning.

Använd böcker med rätt svårighetsnivå på texterna! Följ med i texten och lyssna på valfri hastighet.

På biblioteket finns det bl.a. speciella paket för denna lästräning (bok + DAISY).

Alternativa verktyg

En elev som presterar korta handskrivna texter och använder ett enkelt språk kanske

- har svårt att minnas och forma bokstäverna
- väljer bort ord som han inte kan stava
- tänker så mycket på hur han ska stava att han glömmer bort det han skulle skriva.

Många elever med läs- och skrivsvårigheter hinner inte anteckna allt på lektionen.

Texten de skriver kan de ofta inte läsa p.g.a. stavfel eller otydlig handstil.

Detta gör att de missar mycket av det läraren förmedlar.

Verktyg för kunskapsinhämtning och redovisning

Talsyntes, Daisyspelare, läspennor och scanner är exempel på alternativa verktyg.

Vissa av dessa funktioner finns också som ”appar” till mobiltelefonen.

Alternativa verktyg ger elever med läs- och skrivsvårigheter en chans att både tillägna sig kunskaper i olika skolämnen och redovisa sina kunskaper, utan att hejdas av läs- eller skrivproblem.

Denna utrustning, som är *ovärderlig för en elev med läs- och skrivsvårigheter*, är även bra för alla andra elever.

Det är viktigt att både elev och lärare får en grundlig utbildning i hur utrustningen ska användas och att det finns teknisk support på skolan.

De alternativa verktygen ska sättas in tidigt.

Den tekniska utvecklingen går snabbt. För aktuell information om alternativa verktyg se www.skoldatatek.se.

Alternativa verktyg för att läsa texter

Daisyspelare

För mer information, se avsnitt 14.

Talsyntes

Ett program som omvandlar dataskärmens text till ljud. Talsyntes finns för olika språk.

Man kan också ha talsyntes i mobiltelefonen och t.ex. fotografera en skylt med text och få den uppläst.

Översättningspenna

Stryk med pennan över det engelska ordet så visas den svenska översättningen i pennans fönster. Det engelska ordet blir uppläst med hjälp av talsyntes. Exempel: Quicktionary.

Det finns även möjlighet till samma funktion i datorn. Exempel: Wordpoint.

Alternativa verktyg för att skriva / anteckna

AlphaSmart

Bärbart robust tangentbord med display. Texter kan skrivas in och lagras i olika filer för att senare överföras till datorn.

Digitala ordlistor

Ordlistor som finns i datorn, t.ex. lexikon och synonymordlista.

Exempel: Svenska Akademiens ordlista, Gustavas ordbok, Wordfinder.

Fickminne

En digital bandspelare som kan användas för korta meddelanden. Många mobiltelefoner har denna funktion inbyggd.

Interaktiv skrivtavla

En tryckkänslig whiteboard som kopplas till en dator. Det som skrivs på tavlan kan sparas och skrivas ut. Exempel: Smartboard

Ordprediktion

Ordprediktion ger förslag på tänkbara ord utifrån den inskrivna begynnelsebokstaven eller bokstäverna. Exempel: Saida

Alternativa verktyg för att skriva / anteckna

Rättstavningsprogram

Stava Rex är ett svenskt och SpellRight ett engelskt rättstavningsprogram, framtagna speciellt för svenska dyslektiker.

Scanner

Läser in bilder och textsidor till datorn. OCR-funktion krävs för att omvandla de inlästa textsidorna till text som kan bearbetas i datorn.

Scannerpenna

Läspenna som överför texter till datorn.
Exempel: C-pen, IRISPen 11.

Talande tangentbord

När man trycker ner en bokstav på tangentbordet så hörs bokstavens ljud.

Taligenkänning

Dataprogrammet omvandlar tal till text.
Användaren måste skapa en individuell röstfil genom att läsa in ett antal ord och meningar.
Exempel: VoiceXpress

Alternativa verktyg, övrigt

Elevskrivbord

Om skolan har köpt tjänsten "Elevskrivbord" kan eleven nå sina program (t.ex. talsyntes, rättstavningsprogram, lexikon) när han loggar in från valfri dator i skolan eller hemma. Elevskrivbordet blir på så sätt ett alternativ till bärbar dator.

Ljudförstärkning

Dämpar bakgrundsljud och framhäver tal.

Läslinjal

Lägg läslinjalen under texten i boken, så blir det lättare att följa raden när man läser. Man kan även ha läslinjal i datorn, som markerar raden på skärmen.

Smart Pen

Spelar in ljud samtidigt som man antecknar för hand. När man klickar på noteringen spelas ljudet upp. Ljud och notering kan överföras till datorn.

För mer information om företag som säljer alternativa verktyg, se avsnitt 26.

Rätten till alternativa verktyg

Skolan är skyldig att ge eleven tillgång till lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning. Se avsnitt 21.

En logoped kan ordinera alternativa verktyg, och vissa landsting lånar sedan ut alternativa verktyg som eleven får använda hemma. Men det ser olika ut i landet, en del landsting lånar inte alls ut alternativa verktyg.

Ett fåtal barnförsäkringar ger medel till alternativa verktyg, och vissa fonder och stiftelser kan ge bidrag till inköp i hemmet.

Skoldatatek

I många kommuner finns det skoldatatek. De vänder sig till skolpersonal som undervisar elever i behov av särskilt stöd, bl.a. elever med läs- och skrivsvårigheter.

Skoldatateken provar ut alternativa verktyg till eleven, som sedan lånar dem under en period, tills skolan köper in dem.

Skoldatateken bidrar också med teknisk och pedagogisk support till skolan.

På www.skoldatatek.se finns bl.a. information om alternativa verktyg och exempel på ”appar” till mobiltelefonen. Där finns också lathundar och filmer om hur olika hjälpmedel används.

Lättläst litteratur

Läroböcker

En del läroböcker finns i en lättläst version.

Boken ser likadan ut som den ordinarie men har enklare ord och tydligare layout.

En elev kan t.ex. ha en lättläst bok i skolan och den ordinarie boken hemma.

Hör med läromedelsförlaget om boken finns i lättläst version!

Skönlitteratur

Lättlästa böcker är skrivna med enkla texter.

Vissa böcker är nyskrivna, andra är t.ex.

klassiker som har omarbetats så att de blir

tillgängliga även för den som inte läser så bra.

Några bokförlag med lättläst litteratur:

Hegas www.hegas.se

Opal AB www.opal.se

LL-förlaget www.llstiftelsen.se

Fråga efter böckerna på biblioteket!

8 sidor är en lättläst nyhetstidning. Den ges ut av LL-förlaget, Centrum för lättläst.

Inlästa läromedel

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) är den myndighet som ansvarar för anpassade läromedel till elever i förskola, grundskola, gymnasieskola och komvux.

Inlästa läromedel produceras av

- Inläsningstjänst
- läromedelsförlag
- Specialpedagogiska skolmyndigheten

Förteckning över Inläsningstjänsts läromedel finns på www.inlasningstjanst.se.

Förteckning över SPSM:s inlästa läromedel finns på www.tpb.se

Inlästa läroböcker finns även på bibliotek.

Undervisning i engelska

Engelska medför ofta bekymmer i skolan för barn med läs- och skrivsvårigheter. Det brukar gå bra de första skolåren men bli kämpigt när textmängderna ökar. Läxorna är ofta jobbiga (både för barn och föräldrar) och tar oändlig tid utan att ge bra resultat.

Det är vanligt att skolans undervisning är uppbyggd runt mängder av texter att läsa och skriva. Det gör att eleven med läs- och skrivsvårigheter snabbt blir trött och inte kan koncentrera sig på att lära sig språket.

Det är viktigt att skolan satsar på engelskundervisningen och anpassar den efter elevens behov! Engelskan blir allt viktigare om man ska klara sig i samhället, och det betyder mycket för elevens självkänsla att kunna språket.

Eleven kan bygga upp ett muntligt ordförråd, behärska grammatik och meningsbyggnad, förstå och prata, även om han har svårt att läsa och stava! Givetvis kan denna elev få godkänt i engelska.

Den som har läs- och skrivsvårigheter får hitta alternativa vägar att lära sig engelska.

Engelska

Elever med läs- och skrivsvårigheter har nytta av

- strukturerad undervisning
- tidiga insatser med fonologiskt grundarbete
- undervisning i stavningsregler
- att få lyssna mycket på engelskt tal
- multisensorisk undervisning
- gott om tid för överinläring
- både träning och compensation.

Glosor

Glosträning är ofta en ineffektiv och tidskrävande uppgift för barn med läs- och skrivsvårigheter. Ofta läser de fel både på det engelska och det svenska ordet.

Om glosträningen inte fungerar bra, bör man försöka hitta alternativ.

- Syftet med glosträningen är bl.a att öka ordförståelsen. Det kan man istället göra genom att t.ex. se på filmer, lyssna på böcker, spela memory o.s.v.

(Ett vanligt förslag i skolorna är att ge eleven färre ord i läxa, t.ex. 10 ord istället för 20. Men detta är inget bra förslag, eftersom eleven då på sikt får sämre ordförråd än kompisarna.)

- Syftet med glosträningen är också att träna stavning. En elev med läs- och skrivsvårigheter kanske inte alls ska träna på exakt samma ord som klasskompisarna, utan istället erbjudas strukturerad, genomtänkt stavningsträning på rätt nivå.

Fonologisk träning vid dyslexi

Det är nödvändigt att en elev med *dyslexi* får strukturerad, fonologisk undervisning i de engelska språkljuden!

Annars är det nästan omöjligt för eleven att lära sig stava engelsk text bra.

Materialet HELP är ett läromedel i engelsk läsning, stavning samt fonologisk medvetenhet, framtaget speciellt för elever med dyslexi.

Det finns i två varianter; dels för ungdomar och vuxna, dels för yngre barn.

Se www.bokverkstan.se.

Några sätt att hjälpa eleven i engelska:

- Lyssna mycket på engelska, bl.a. med hjälp av inlästa böcker och talsyntes.
- Se filmer med engelskt tal (finns bl.a. hos UR).
- Låt eleven lyssna på en engelsk mening och sedan upprepa meningen samtidigt som den spelas in. Därefter kan eleven lyssna och jämföra.
- Kommunicera på engelska, träna bl.a. vardagsfraser.
- TPB har talböcker på engelska med tre hastigheter. De lånas på bibliotek.
- Lästräna på lagom enkla texter. (Eleven bör kunna ca 90 % av orden, annars är texten för svår.)
- Eleven bör få tillgång till spelare med hörlurar och en inläst lärobok.
- Ha tydlig, enkel layout i texterna.
- En egen lärobok gör att man kan stryka under och markera med olika färger.

- Eleven kanske behöver få även övningarna och instruktionerna upplästa.
- Med hjälp av webbkameror kan man tala med elever i engelsktalande länder.
- När eleven t.ex. tränar grammatik ska han inte tvingas skriva långa meningar eller krångliga ord samtidigt. I så fall tar stavningen all koncentration.
- Digitala ordlistor (se avsnitt 15) fungerar som lexikon.
- Översättningspenna (se avsnitt 15) ger möjlighet att läsa intressanta texter som man annars inte skulle klara. Den är till extra stor hjälp för den som har svårt att slå i lexikon.
- Stavningskontroll (t.ex. Spellright) i datorn underlättar när man skriver texter.
- Träna grammatik med hjälp av ”bilder”. Exempel: Grammatikboken English Tools.
- Träningsprogram i dator, t.ex. Lexion, Studieknep i engelska, Språkknep i engelska, Nya Multigram, Log in to English with Lexia.

Nationella prov

I grundskolan finns nationella ämnesprov för

- år 3 (i matematik, svenska, svenska som andra språk)
- år 6 (i matematik, svenska, svenska som andra språk, engelska)
- år 9 (i matematik, svenska, svenska som andra språk, engelska, biologi/ fysik/ kemi).

Det är viktigt att eleven får stöd och kompensation under provet. Eleven har rätt till samma hjälp som han får i vanliga fall, t.ex. förlängd tid och upplästa frågor.

På www.skolverket.se finns bl.a. fråga/svar rörande nationella prov.

Betyg

Rättvisa betyg?

Vad är det man betygsätter?

Är det förmågan

att läsa och skriva

som omedvetet testas

i nästan alla skolämnen?

Exempel

Svenska

Svenskämnet är omfattande, och den som har läs- och skrivsvårigheter kan vara bra på flera områden! Man kan t.ex. tillgodogöra sig skönlitteratur genom att lyssna, om man har jobbigt att läsa tjocka böcker.

I t.ex. uppsatsskrivning ska man lära sig att använda fullständiga meningar och variera texten med hjälp av ett rikt ordförråd.

Man ska planera texten, finna en inledning, hitta en "röd tråd" och avsluta texten bra. Allt detta kan tränas även av den som har svårt att stava.

En elev med läs- och skrivsvårigheter kan givetvis få godkänt i svenska, om han har fullvärdiga kunskaper för övrigt.

Engelska

En elev med läs- och skrivsvårigheter som inte klarar att *stava* på det skriftliga provet, kan istället genom muntligt prov och förståelse-tester visa att han behärskar ämnet och få godkänt.

Reflektion

Sagoförfattaren H.C. Andersen, Albert Einstein samt Winston Churchill (som bl.a. fick Nobelpriset i litteratur) var alla dyslektiker. Vilka betyg skulle de ha fått om de hade gått i en svensk skola?

Betyg

**Läroplanen för grundskolan,
förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11)**
innehåller bl.a.

- övergripande mål och riktlinjer för utbildningen
- kursplan som kompletteras med kunskapskrav.

Kunskapskraven anger kunskapsnivå för godtagbara kunskaper i varje enskilt ämne, samt kunskapskrav för de olika betygsstegen i årskurs 6 och 9.

Betyg och särskilda skäl

Skollagen 10 kap 21§

”Om det finns särskilda skäl får det vid betygssättningen enligt 19 och 20 §§ bortses från enstaka delar av de kunskapskrav som eleven ska ha uppnått i slutet av årskurs 9.

Med särskilda skäl avses funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven ska kunna nå ett visst kunskapskrav.”

Andra vägar att främja lärande

På www.skolverket.se under ”Frågor och svar om betyg” står det:

”Många av de frågor som Skolverket får handlar om bedömningen av elever med läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi. För en sådan elev tar det lång tid att läsa en text och att uttrycka sig skriftligt.

Läs- och skrivsvårigheter kan få följdverkningar för elevens studier i allmänhet. Inte minst ligger läsning till grund för en stor del av lärandet. Mål eller betygskriterier som ställer krav på förmågan att läsa och skriva kan då vara exempel på sådant som läraren kan bortse från vid betygsättningen.

Undantagsbestämmelserna är dock inte till för att rent allmänt göra det möjligt för läraren att bortse från mål som ska uppnås och betygskriterier som gäller för ett högre betyg.

Det är skolan skyldighet att hitta och använda andra vägar att främja elevens lärande än genom läsning och skrivning och att utnyttja möjligheterna att använda hjälpmedel som t.ex. ordbehandlare, talsyntes, taligenkänningsprogram eller digital talbok.

Dessa hjälpmedel måste också kunna användas i situationer där elevens kunskaper bedöms.”

Källa:

http://www.skolverket.se/kursplaner_och_betyg/fragor_och_svar_om_betyg/2.4979/undantagsbestammelsen-1.144241, (2011-11-16).

Icke godkänt betyg

Skollagen 10 kap 22§

”I fall där ett icke godkänt betyg sätts i ett avslutat ämne ska en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet ges. Av bedömningen får också de stödåtgärder som har vidtagits framgå. Bedömningen ska undertecknas av läraren.

Om det enligt 18 § inte kan sättas betyg i ett avslutat ämne, får de stödåtgärder som har vidtagits framgå av beslutet.”

Prövning

Skollagen 10 kap 23§

”Den som vill ha betyg från grundskolan har rätt att genomgå prövning för betyg. Denna kan avse hela utbildningen i grundskolan eller ett eller flera ämnen som ingår i utbildningen. Detta gäller även den som tidigare har fått betyg i ett avslutat ämne eller slutbetyg från grundskolan.”

Skolverket ger utförligare information om prövning på www.skolverket.se. De anger bland annat att prövningen alltid sker mot mål att uppnå i årskurs 9.

Skolans skyldigheter

De nationella styrdokumentet, som utgör en helhet och ska läsas tillsammans, är

- skollag
- förordningar
- läroplaner
- kursplaner
- betygskriterier

Dokumentet finns på www.skolverket.se.

Utdrag ur Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11), sid 8.

”Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målet. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.”

Utredning och särskilt stöd

Skollagen 3 kap 8§

”Om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska detta anmälas till rektorn.

Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

Samråd ska ske med elevhälsan, om det inte är uppenbart obehövt.

Om en utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska han eller hon ges sådant stöd.”

Särskilt stöd

Skollagen 3 kap 7§

”Särskilt stöd får ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör om inte annat följer av denna lag eller annan författning.”

Skollagen 3 kap 11§

”Om det finns särskilda skäl, får ett beslut enligt 9 § för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till.”

Särskilt stöd

Skollagen 3 kap 10§

”För en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska det särskilda stödet ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.”

Skolverket skriver i juli 2011 i skriften *Mer om elevers rätt till kunskap och särskilt stöd*:

”Det särskilda stödet ska ges om en elev riskerar att inte nå de lägsta kunskapskraven. Detta betyder inte att det särskilda stödet ska dras in för en elev så snart eleven genom insatta stödåtgärder bedöms ha nått de lägsta kunskapskraven.

Skolans ansvar för att ge särskilt stöd kvarstår så länge eleven riskerar att inte nå upp till dessa kunskapskrav utan det särskilda stödet. Det betyder även att vissa elever kan ha rätt till särskilt stöd trots att de även når upp till kraven för högre betyg, under förutsättning att de utan det särskilda stödet riskerar att inte nå de lägsta kunskapskraven.

Eleven kan även behöva särskilt stöd på grund av andra svårigheter i sin skolsituation. Svårigheterna kanske inte innebär en omedelbar risk för att eleven inte ska uppnå målen, men skolan ska ändå utreda om särskilt stöd behövs för att komma till rätta med svårigheterna.”

Särskilt stöd

Skolförordningen 5 kap 2§

”Eleverna ska genom strukturerad undervisning ges ett kontinuerligt och aktivt lärarstöd i den omfattning som behövs för att skapa förutsättningar för att eleverna når de kunskapskrav som minst ska uppnås och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för utbildningen.”

Lgr 11, sid 18 och 19

I texten sägs det bland annat att rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver.

Texten anger också att rektor har ett särskilt ansvar för att resursfördelningen och stödåtgärderna anpassas till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör.

Elevhälsa. Lärverktyg.

Skollagen 2 kap 25§

”För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa.

Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.”

Skollagen 10 kap 10§

”Utbildningen ska vara avgiftsfri. Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning samt erbjudas näringsriktiga skolmåltider.”

Överklagande

Skollagen 28 kap 16§

”Beslut av en rektor får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd i fråga om

1. åtgärdsprogram enligt 3 kap. 9 §,
2. särskilt stöd i en särskild undervisningsgrupp eller enskilt enligt 3 kap. 11 §, eller
3. anpassad studiegång enligt 3 kap. 12 §.

Vid prövning av ett överklagande enligt första stycket 1 ska nämnden antingen fastställa eller upphäva det överklagade beslutet. Om det överklagade beslutet upphävs ska ärendet, om det behövs, visas åter till rektorn för ny prövning.”

Matematiksvårigheter

Kännetecken kan bl.a. vara att eleven

- saknar inre bild av siffror och symboler
- gör omkastningar, t.ex. blir 385 lätt 358
- förväxlar tecken och symboler
- ställer upp talen fel
- har svårt att minnas multiplikations-tabellen
- summerar från vänster till höger
- har svårt med tidsbegrepp och klockan
- har problem med att växla från en matematisk process till en annan
- har svårt att rita geometriska figurer
- är ojämn, vissa dagar går det bra att räkna, andra dagar går det inte alls.

Matematiksvårigheter kan bl.a. bero på

- begränsat arbetsminne, se avsnitt 23
- svårighet att automatisera
- språkliga svårigheter (Eleven kan t.ex. ha svårt att minnas ord som deciliter, differens, mindre/minst)
- spatiala svårigheter (Kan ge problem med kartor, höger/vänster, geometriska figurer, den tredimensionella världen.)
- koncentrationssvårigheter
- bristfällig taluppfattning (Eleven har kanske bara klar bild av talen 1 – 10)
- problem med antalsuppfattning (Eleven har t.ex. svårt att uppfatta hur mycket större en mängd är än en annan.)
- problem med tidsuppfattning
- problem med planeringsförmågan.

Matematiksvårigheter

En elev som har matematiksvårigheter kan ha nytta av att få

- strukturerad undervisning
- direkta, konkreta instruktioner
- multisensorisk undervisning (flera sinnen)
- gott om tid
- arbeta i flera korta pass
- träna ett moment i taget
- hjälp att planera (tid och struktur)
- täta repetitioner
- tid för överinläring
- upprepade muntliga genomgångar
- inläst matematikbok
- uppmuntran!

Fler förslag till matematikundervisningen:

- Markera först lästalets fråga, läs sedan igenom hela uppgiften.
- Låt barnet tänka högt.
- Lär barnet de matematiska orden tidigt, t.ex. att säga ”addera” i stället för ”plussa”.
- Starta med laborativa och undersökande övningar, låt sedan barnet rita och illustrera uppgiften (med ritningar, bilder eller tankekartor) och till sist använda siffror och tecken.
- Låt barnet ha kort framför sig som visar t.ex. enheter, geometriska figurer eller tallinjen.
- Använd olika färger på olika enheter, t.ex. rött minustecken och blått plustecken.
- Använda kalkylator som visar inmatningen i ett fönster.
- Avsluta räknestunden med att sammanfatta vad barnet lärt sig.

Multiplikationstabellen

Svårigheter med att lära sig multiplikationstabellen kan t.ex. bero på begränsat arbetsminne och svårighet med att automatisera.

Några träningsförslag:

- Eleven kan t.ex. träna tabellen laborativt
- Börja med de enklaste talen (1, 2, 5, 10)
- Eleven kan ha en tallinje som t.ex. illustrerar 7:ans tabell framför sig som stöd.

De som har svårt att lära sig multiplikationstabellen ska inte hindras av detta när det gäller att lära sig andra områden i matematiken. I dessa situationer är det viktigt att eleven får tillgång till hjälpmedel, såsom bilder (se nedan) eller miniräknare.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Dyskalkyli

Dyskalkyli betyder svårigheter med matematiken.

Matematikfärdigheterna är lägre än vad som kan förväntas av ålder, skolnivå, generell intelligens, och beror inte på bristfällig undervisning eller syn- eller hörselnedsättning.

Ofta har eleven bl.a. problem med antalsuppfattningen.

Eleven kan prestera mycket ojämnt och behöver inte ha problem med hela matematikområdet.

Dyskalkyli är ett omdiskuterat begrepp, och fortfarande återstår mycket forskning.

Värt att tänka på

En dysfunktion innebär en svårighet, inte en oförmåga!

Barnet utvecklas hela tiden, och ett test/en diagnos är en beskrivning av nuläget.

Matematikämnet förändras under skolåren. En elev som får problem med räkningen under de första skolåren kan ibland få det lättare högre upp, när matematiken förändras.

En person kan t.ex. ha svårt att addera två tal, eller multiplicera, men kan ändå ha logiskt tänkande på hög abstrakt nivå.

Arbetsminne

För att minnas använder vi dels arbetsminne, dels långtidsminne.

Arbetsminne

- lagrar information en kort stund medan hjärnan arbetar med uppgiften (t.ex. när vi memorerar ett postnummer).
- rymmer 7 ± 2 enheter samtidigt.
(Det finns knep att avlasta arbetsminnet. T.ex. är talen 1, 8 och 6 tre enheter, medan talet 186 bara är en enhet.)

Långtidsminne

- används för att komma ihåg saker länge (ev. resten av livet).
- rymmer väldigt mycket.

En del personer kan t.ex. ha begränsat auditivt (ljud) minne, medan andra kan ha svagt visuellt (bild) minne.

Begränsat arbetsminne

Den som har begränsat arbetsminne kan t.ex.

- ha svårt att minnas långa instruktioner
- lätt bli distraherad
- ha svårt att komma igång med ett arbete
- ha lätt att tappa ”tråden” i samtal
- ha svårt med huvudräkning, tidtabeller, multiplikationstabellen
- ha det jobbigt i en stökig klass
- framstå som väldigt ojämn. Vissa dagar kan barnet mycket, andra dagar minns det ingenting.

Automatisering

När en kunskap är automatiserad kräver den inte längre något speciellt av arbetsminnet.

Träning av arbetsminnet

Exempel på träning

- Jämför bilder med snarlika mönster
- Återge färgsekvenser
- Lös Sudoku, spela schack och MasterMind
- Lyssna på berättelser och återberätta.

Träning av arbetsminnet bör ske under lekfulla former. Träna regelbundet, ett par gånger varje dag. Se litteraturförteckning avsnitt 25.

Det finns dataprogram som tränar arbetsminnet, t.ex. Minneslek och RoboMemo. Det sistnämnda är framtaget främst för barn med diagnosen ADHD. Båda programmen kräver daglig träning med en coach.

Hur kan man underlätta för barnet?

Man kan hjälpa barn med begränsat arbetsminne genom att t.ex.

- vara tydlig
- ge en instruktion i taget
- förtydliga med gester
- upprepa informationen
- komplettera en muntlig instruktion med en skriftlig
- se till att barnet är uppmärksam innan det ska lyssna
- hjälpa barnet att strukturera vardagen
- erbjuda hjälpmedel (t.ex. fickminne, kalender, mobil med pip ljud)
- repetera ofta

- ge bildstöd
- skriva stödord, rita
- använda auditivt och visuellt stöd samtidigt
- lära ut minnesstrategier
- låta barnet sitta längst fram i klassrummet
- erbjuda en lugn miljö
- uppmuntra och berömma även små framsteg!

Kommunikation

Kommunicera

*- att föra en tanke
från mig till dig.*

Ett ord, en bild, en rörelse...

*En möjlighet
att nå dig.*

Prövar trevande

Vill så gärna

Undrar oroligt

Har du förstått vad jag menar?

Du har förstått vad jag menar!

Jag vågar pröva igen

och jag börjar förstå

att det finns inte rättstavat

att det finns inte felstavat.

Det finns bara ett som är viktigt

- att du förstått vad jag menar.

Elisabet von Zeipel

Litteraturlista, filmer

Språklig medvetenhet / språklekar

Frylmark, A.

Språklekar i skolan. OrdAF 2002.

Häggström, I.

Språklekar efter Bornholmsmodellen. Ing-Read AB 2006.

Lundberg, I.

Bornholmsmodellen - Vägen till läsning. Natur och kultur 2007.

Lundberg, I. & Sterner, G.

Före Bornholmsmodellen. Natur och kultur 2010.

Svensson, A.-K.

Språkglädje. Studentlitteratur 2005.

Weiner-Ahlström, S.

Språkbiten, stavelsen som språklig byggsten. Bonniers 2001.

Läs- och skrivsvårigheter m.m.

Andersson, B. & Belfrage, L. & Sjölund, E.

Smart start vid läs- och skrivsvårigheter. Natur och kultur 2006.

Bjar, L. (red)

Det hänger på språket! Studentlitteratur 2006.

Bjar, L. & Frylmark, A. (red)

Barn läser och skriver. Studentlitteratur 2009.

Blomqvist, C. & Wood, A.

Läs- och skrivundervisning som fungerar. Natur och kultur 2006.

Borgström, H.

Den hemliga koden – aktuell forskning om läsning. Vetenskapsrådet 2006.

Druid Glentow, B.

Förebygg och åtgärda läs- och skrivsvårigheter. Natur och kultur 2006.

Elbro, C.

Läsning och läsundervisning. Liber 2004.

- Ericsson, B.
Utredning av läs- och skrivsvårigheter. Studentlitteratur 2007.
- Franzén, L.
Läsförståelse – Att göra interferenser. Gleerups 2007.
- Fridolfsson, I.
Grunderna i läs- och skrivinläring. Studentlitteratur 2008.
- Frost, J.
Läsundervisning, praktik och teorier. Natur och kultur 2002.
- Föhrer, U. & Magnusson E.
Kompensatoriskt stöd vid studier för personer med betydande läs- och skrivsvårigheter. Hjälpmedelsinstitutet, FMLS 2000.
- Föhrer, U. & Magnusson E.
Läsa och skriva fast man inte kan. Studentlitteratur 2003.
- Föhrer, U & Magnusson, E.
Dyslexi – förbannelse eller möjlighet? (2 delar.) BTJ förlag 2010.
- Hemmingsson, I.
27 glada kliv. Kimga HB 2003/2004.
- Höien, T. & Lundberg I.
Dyslexi. Från teori till praktik. Natur och kultur 1999.
- Ingvar, M.
En liten bok om dyslexi. Natur och kultur 2008.
- Kere, J. & Finer, D.
Dyslexi: Stavfel i generna. Karolinska institutet University Press 2008.
- Lundberg, I.
Alla kan lära sig läsa och skriva. Natur och kultur 2006.
- Lundberg, I. & Herrlin, K.
God läsutveckling (med studiehandledning). Natur och kultur 2003.
- Lundberg, I.
Läsningens psykologi och pedagogik. Natur och kultur 2010.
- Lundberg, I. & Reichenberg, M.
Läsförståelse genom strukturerade textsamtal. Natur och kultur 2011.
- Längsjö, E. & Nilsson, I.
Att möta och erövra skriftspråket. Studentlitteratur 2005.
- Myrberg, M.
Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs- och skrivsvårigheter. Lärarhögskolan i Stockholm 2003.

- Myrberg, M.
Dyslexi – en kunskapsöversikt. Vetenskapsrådet 2007.
- Myrberg, M. och Lange A.-L.
Konsensusprojektet del 2. Identifiering, diagnostik samt specialpedagogiska insatser för elever med läs- och skrivsvårigheter. Lärarhögskolan i Stockholm 2006.
- Ohlis, K. & Lundgren, T.
Vad alla bör veta om läs- och skrivsvårigheter. FMLS 2003.
- Reichenberg, M.
Vägar till läsförståelse. Natur och kultur 2008.
- Samuelsson, S. m.fl.
Dyslexi och andra svårigheter med skriftspråket. Natur och kultur 2009.
- Svenska Dyslexiföreningen
Ett särtryck av artiklar från föreningens tidskrift, tryckt 2007.
www.dyslexiforeningen.se
- Taube, K.
Barns tidiga läsning. Norstedts Akademiska förlag 2007.
- Taube, K.
Läsinläring och självförtroende. Norstedts 2007.
- Trageton, A.
Att skriva sig till läsning. Liber 2005.
- Wallenkrans, P.
Svårt att läsa och skriva. Warne förlag 1999.
- Wallenkrans, P.
Träna dina sinnen. Warne förlag 1997.
- Wallenkrans, P.
Lär in, inspirationsbok för lärare och föräldrar. Warne förlag 2000.
- Westlund, B.
Att undervisa i läsförståelse. Natur och kultur 2009.
- Witting, M.
Före läs- och skrivinläringen. Ekelunds förlag 1998.
- Witting, M.
Wittingmetoden – en metod för läs- och skrivinläring. Verti AB 2011.
- Witting, M.
Wittingmetodens idégrund. Ekelunds förlag 2005.

Öhlmér, I.
Åtgärdsprogram – ett verktyg i skolans vardag. IÖ Respons 2004.

Öhlmér, I.
Utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan. IÖ Respons 2006.

Matematik / matematiksvårigheter

Adler, B.
Dyskalkyli och matematik. NU-förlaget 2007.

Berggren P. & Lindroth, M.
Positiv matematik: Lustfyllt lärande för alla. Gleerups 2004.

Butterworth, B. & Yeo, D.
Dyskalkyli – Att hjälpa elever med specifika matematiksvårigheter. Natur och kultur 2010.

Ljungblad, A.-L.
Matematisk medvetenhet. Argument 2001.

Ljungblad, A.-L.
Att möta barns olikheter. Argument 2003.

Ljungblad, A.-L.
Att räkna med barn med specifika matematiksvårigheter. Argument 1999.

Ljungblad, A.-L.
Matematisk medvetenhet. Argument 2001.

Lundberg I. & Sterner, G.
Räknesvårigheter och lässvårigheter under de första skolåren – hur hänger de ihop? Natur och kultur 2006.

Malmer, G.
Bra matematik för alla. Studentlitteratur 2002.

Sterner, G. & Lundberg, I.
Läs- och skrivsvårigheter och lärande i matematik. NCM rapport 2002:2.

Övrig litteratur

Bengtner, A. & Iwarson, B.
Varför vill ingen leka med Dennis? Säve förlag 2002.

Bosund, L.
Lättlärt – en handbok i studieteknik. Almqvist & Wiksell 2000.

Boström, L. & Wallenborg, H.
Inläring på elevernas villkor. Kreativt forum 1997.

Hellberg, L.
I huvudet på en dyslektiker. Malmö learning and teaching 2002.

Klingberg, T.
Den lärande hjärnan. Natur och kultur 2011.

Lundberg, I.
Konsten att läsa faktatexter. Natur och kultur 2006.

Rudland, J.
Bristande korttidsminne hos barn. Ett träningsmaterial. Argument 2007.

Steinberg, J.
Dina studier och ditt liv. Ekelunds förlag 2003.

Filmer

Boken om mig själv
Partille läs- och skrivstudio 1999. www.partille.se

En värld av möjligheter
FDB 2002 www.fdb.nu

Föräldrar – en resurs för sina barn (cd + broschyr)
Kod-knäckarna 2007 www.kodknackarna.se

Hitta läsningen!
Kodknäckarna 2010 www.kodknackarna.se

Röster om dyslexi
Filmcentrum 1998 www.filmcentrum.se

Tidigt fokus på läsutveckling
Kod-knäckarna 2007 www.kodknackarna.se

Några viktiga adresser och telefonnummer

Barnombudsmannen
Tel. 08-692 29 50
www.bo.se

Centrum för lättläst
Tel. 08-640 70 90
www.llstiftelsen.se

Diskrimineringsombudsmannen
Tel. 08-120 20 700
www.do.se

Elevdata
Försäljning av pedagogiska dataprogram
Tel. 020-93 91 50
www.elevdata.se

Frölunda Data
Försäljning och utbildning i hjälpmedel inom området läs- och skrivsvårigheter
Tel. 031-769 55 60
www.frolundadata.se

Icap
Försäljning och utbildning i hjälpmedel inom området läs- och skrivsvårigheter
Tel. 031- 704 30 99
www.icap.nu

Inläsningstjänst
Tel. 08-556 115 50
www.inlasningstjanst.se

Iris hjälpmedel
Försäljning och utbildning i hjälpmedel inom området läs- och skrivsvårigheter
Tel. 08-39 94 00
www.iris.se/hjalpmedel

Kognitivt centrum
Information om matematiksvårigheter
Tel. 040-30 16 80
www.dyskalkyli.nu

Läs- och skrivmöjlighetscenter
Försäljning av hjälpmedel inom området läs- och skrivsvårigheter
Tel. 08-500 846 96
www.lsm.se

Nationellt centrum för matematikutbildning, NCM
Tel. 031-786 22 06
www.ncm.gu.se

Nationellt centrum för svenska som andraspråk
Tel. 08-12 07 67 07
www.andrasprak.su.se

Riksförbundet Attention
Intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionshinder
Tel. 08-709 22 60
www.attention-riks.se

Skolinspektionen
Tel. 08-586 080 00
www.skolinspektionen.se

Skolverket
Tel. 08-52 73 32 00
www.skolverket.se

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM
Statens samlade stöd i specialpedagogiska frågor
Tel. 010-473 50 00
www.spsm.se

Svensk Talteknologi
*Försäljning och utbildning i hjälpmedel inom
området läs- och skrivsvårigheter*
Tel. 0454-30 08 08
www.svensktalteknologi.se

Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB
Tel. 08-580 02 700
www.tpb.se

Talknuten/ Afasiförbundet
Information om barn med språkstörning
Tel. 08-54 56 63 60
www.afasi.se

De tre föreningarna bakom LÄSK-projektet

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn, FDB

Surbrunnsgatan 42, 1 tr ö g, 113 48 Stockholm

Tel: 08- 612 06 56 Fax: 08- 612 33 77

dyslexi@fdb.nu www.fdb.nu

Dyslexiförbundet FMLS

Solnavägen 100, 169 51 Solna

Tel: 08- 665 17 00 Fax: 08- 660 79 77

info@dyslexiforbundet.se

www.dyslexiforbundet.se

Svenska Dyslexiföreningen

Surbrunnsgatan 42, 1 tr ö g, 113 48 Stockholm

Tel: 08- 437 46 239

kansliet@dyslexiforeningen.se

www.dyslexiforeningen.se

Svenska Dyslexiföreningen

Svenska Dyslexiföreningen är en ideell riksorganisation som bildades 1989. Medlemmarna är i första hand personer som arbetar med barn och vuxna som har grava läs- och skrivsvårigheter, t.ex. lärare, specialpedagoger, logoped, läkare och psykologer, men föreningen är öppen för alla. Den har även regionala föreningar.

Svenska Dyslexiföreningen arbetar bl.a. för att

- sprida kunskap och skapa medvetenhet om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi
- omsätta aktuell dyslexiforskning i pedagogisk utbildning och verksamhet.

Detta sker bl.a. genom

- att utge tidskriften Dyslexi - aktuellt om läs- och skrivsvårigheter
- att ge fortlöpande information på föreningens hemsida
- att informera och ge råd via telefon och e-post
- att ha fortlöpande dialog med statliga och kommunala organ och med arbetsmarknadens parter
- att anordna utbildningar och stödja projekt kring läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Föreningen har ett nära samarbete med Svenska Dyslexi-stiftelsen som består av internationellt framstående forskare vilka belyser dyslexiproblemet från sina områden. Stiftelsen är den nationella grenen av The Rodin Remediation Academy - en internationell vetenskapsakademi för dyslexiforskning.

Dyslexiförbundet FMLS

är ett handikappförbund som har till ändamål att aktivt stödja personer med funktionsnedsättningen läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, matematiksvårigheter/dyskalkyli och deras anhöriga samt att tillvarata och bevaka deras intressen.

Dyslexiförbundet FMLS välkomnar personer med egna svårigheter, föräldrar och anhöriga samt andra som stöder förbundets målsättning. Förbundet har 6.200 medlemmar i ca 60 föreningar över hela landet.

Förbundet har en rådgivnings- och informationsverksamhet - Skrivknuten med stöd av Skolverket. Förutom rådgivning per telefon och personliga besök anordnas konferenser, årlig Dysleximässa och föreläsningar/studiebesök.

Dyslexiförbundet FMLS ger ut tidningen Läs & Skriv med 4 – 6 nummer per år i en upplaga på 17-20.000 exemplar.

Fungerandemedier.se är en portal där förbundet tillsammans med andra organisationer och myndigheter utvecklar kunskap om hur medier är tillgängliga för personer med olika kognitiva förmågor.

Förbundet är en aktiv del av svensk funktionshindersrörelse, deltar i ett nordiskt samarbete och är medlem i European Dyslexia Association (EDA).

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn, FDB

- vill främja samarbetet mellan barn, skola och föräldrar
- besvarar frågor från allmänheten om läs- och skrivsvårigheter via telefon och e-mail
- anordnar föreläsningar och studiecirklar
- arbetar aktivt för att påverka politiker, myndigheter och skolor
- ger ut tidningen FDB's Nyheter med fyra nummer per år
- är en rikstäckande handikapporganisation
- är öppen för alla, d.v.s. inte bara föräldrar.

Varje barn är unikt, och någon patentlösning för en lyckad skolgång finns inte. Det gäller att stötta och uppmuntra barnets starka sidor.

Livet består av så mycket, att läsa och skriva är bara en liten del av vad livet innehåller, även om det är en mycket viktig del. Men ibland kan det vara viktigare att dra upp några abborrar vid en stilla fisketur än att traggla veckans ord.

Föreningens förhoppning är att alla barn ska få en bra skolgång. Svårigheter med läsning och skrivning får inte bli något hinder för kommande yrkesval. Barnen ska redan i skolan ha lärt sig hitta kunskap på andra sätt än enbart genom skriven text.

LÄSK- materialet

LÄSK-projektets* material, som kan beställas hos FDB, består av

- **LÄSK-pärmen**
- **Filmen *En värld av möjligheter***
- **Studiehäfte för föräldrar**
- (Efter projekttiden kompletterade FDB LÄSK-materialet med ett **studiehäfte för skolpersonal; Riv alla hinder.**)

LÄSK-projektets material används bl.a. i studiecirklar över hela landet. Utvärderingar ger en entydig bild: Många föräldrar är ledsna och förtvivlade över barnets skolsituation, och upplever att skolan missförstår barnets läs- och skrivsvårigheter. De flesta föräldrarna berättar att de känner sig helt ensamma om att ha barn med läs- och skrivsvårigheter på skolan.

I studiecirkeln blir föräldrarna stärkta av att träffa andra i samma situation. Man får mer kunskap om läs- och skrivsvårigheter med hjälp av LÄSK- materialet, och man förstår hur man kan hjälpa sitt barn vid t.ex. läxläsningen.

De flesta föräldrar upplever att samarbetet med skolan förbättrats efter studiecirkeln, och vissa säger t.o.m. att barnets situation har börjat bli bättre!

Den som är intresserad av att vara med i en LÄSK-studiecirkel kan t.ex. samla en grupp föräldrar runt ovanstående material. Be gärna ett studieförbund om hjälp, flera av dem anordnar redan LÄSK-studiecirklar.

* LÄSK-projektet, som var ett föräldraprojekt, pågick 2000 – 2003. Projektet var ett samarbete mellan Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn (FDB), FMLS och Svenska Dyslexiföreningen med stöd ur Allmänna arvsfonden.

Syftet med projektet var att hitta vägar att nå ut med information om läs- och skrivsvårigheter till vårdnadshavare till barn i grundskolan.

Projektet tog bl.a. fram ovanstående material för studiecirklar, och materialet testades och utvärderades i cirklar över hela landet i samarbete med ABF och Studieförbundet Vuxenskolan.

Projektledare för LÄSK-projektet var Susanne af Sandeberg, FDB.